

Uttan úr heimi

v/ Hans Holm

Balkanumráðið í framtíðinni

Í 1389 stóð á flötunum í tí, sum nú gongur undir heitinum Kosovo-provinsurin, ein bardagi millum serbar undir leiðslu av konginum Lazar og turkar, sum um hetta mundið vóru við at breiða seg um alt Miðeystur og Balkanokkið.

Henda bardaga taptu serbar dyggiliga - 77.000 av teimum fullu. Næstan alt fólk - so at siga allir serbar - rymdi úr umráðnum undan turkum.

Hygga vit at kortinum, sigga vit, at Albania liggur vestan fyri og í ein útsýning úr Kosovo. Í tíðini eftir 1389 fluttu albanar, sum so at siga allir høvdu umvent seg til islam, inn í Kosovo-okkið, ið nú stóð tomt eftir serbar. Av hesi orsök eru í dag 92% av íbúgvum Kosovo albanar við muslimskari trúgv.

Síðan 1389 hevur bardagin í Kosovo móti turkum havt sama tyding fyri serbar, sum jersalems oyðing hevur fyri jødar. Á Balkan ganga segur og politikkur hond í hond. Tað, sum er hent fyri fleiri hundræð árum síðan, hevur sama tyding sum hendur, ið eru farnar fram í dag.

Undir kommunistastýrinum, tá ið gamla Jugoslavia var ein sambandsstat, var Kosovo formliga eitt sjálfstýrandi umráði í lýðveldinum Serbia. Eitt annað formliga sjálfstýrandi umráði var aftrat í Serbia: Vojvodina, ið liggur norðuri við markað móti Ungarn; hetta okkið hevði sjálfstýri, tí har buðu nógv onnur fólkaslag enn serbar, t.d. ungarnar (400.000), tjekkar, rumenar o.a. Í veruleikanum høvdu Kosovo og Vojvodina somu stöðu sum lýðveldini í sambandsríkinum Jugoslavia, hóast tey av navni ikki vóru lýðveldi.

Tað fyrsta Slobodan Milosevic gjørdi, tá ið hann kom til valdið í Serbia, var at avtaka sjálfstýrið í hesum báðum umráðnum og taka øll tjóðskaparlig rættindi frá øllum fólkinum, ið ikki vóru serbar, t.d. varð kravt, at øll undirvising skuldi vera á serbiskum, og lærarar, ið ikki vildu rætta seg eftir hesum, mistu umgangandi arbeiðið. Hetta ferd m.a. tað við sær, at nærum allir undirvísarar í Kosovo, tað verið seg á lærðum háskúllum, studentaháskúllum, læraraskúllum ella barnaskúllum, finga sekkir. Hetta hevði víðari tað við sær, at so at siga skúlagongd helt uppat har, tí albanisk foreldur vildu ikki lata børn síni fara í ein skúla, har einars serbisk var undirvising-armálið.

Endamálið Slobodans Milosevic við hesum tiltøkum var politiskt - og einans politiskt. Hann royndi við hesum at appellera til tjóðskapar kenslurnar hjá serbum og væl at merkja tær tjóðskapar kenslur, sum siga sær, at, tá ið tú hoyrir til eina ávissa tjóð, er tú betri enn fólk av øðrum tjóðum, smb. hvat við minnst um nazistar nar og teirra tjóðskapar rørslu.

Tað er gamalt og ofta royndur máti hjá politikarum, sum vilja tryggja sína makt, at siga fólk, at tey hava felags vandamálkar figgindar. Tá hetta endamálið kundi Milosevic brúka hjá fólkslagini í gamla Jugoslavia, og serliga albanarnir í Kosovo vóru vælegnaðir: fyrri tað fyrsta, tí teir eru av sama fólkum sum teir í grannalandinum (Albania), og ið hava sum politiskt mál at ríva Kosovo leyst frá Serbia og sameina tað við Albania. Hetta er fyri serbar duplutt kensluorðið, tí - sum áður nevnt - er Kosovo av seguligum orsökum serbianna tjóðskaparliga hjár taland, og tað er tí líka so ómøguligt fyr í flestu serbar at liva við, at Kosovo ikki skuldi vera partur av fæðlandinum sum fyri flestu jødar, at jersalemi ikki skuldi verið høvuðsstaður í Israel.

Balkanumráðið í framtíðinni

Staðan er nú her tann, at vegna trýstíð frá serbisku stjórnum, hava albanar sett egnar skúlar uttan fyri skúlaskipanina á stovni, hava skipað lærðar háskúlar og fingið í lag eigna sjúkrahús uttan um tað almenna. Í 1990 samrýktu albanariskir leiðarar eina stýrisskipan fyri Kosovo (serbiska stjórnin lýsti hana beinanvegin at vera ólóg-liga). Í 1991 sögdu teir eigna stjórn. Alt hetta hevur skerpt politisku støðuna í umráðnum og økt um hat í millum fólkslagini. Og fyri at vaksa um spenningin er síðan hent tað, at umleið 300.000 albanar er flyddir úr Kosovo, og nú teirra hús standa tóm, hevur Milosevic latið serbar, sum eru blakadur út úr Krajina-landstíðnum, búseta seg í teimum. Tá ið vit so eisini vita, at umleið fjórðingur in av íbúgvunum í grannalandinum Makedonia er muslimskir albanar, kunnu vit væl tonjia okkum, at møguleikin finst fyri nógvum trupuleikum.

Nú finga vit eina fríðareitan fyri Bosnia-Hercegovina, sum teir trigger politisku leiðararnir í okinum, í Zetbe-govic fyri muslimar, Tjudmann fyri kroatar og Milosevic fyri serbar, vóru við til at ger saman við vestanvelds-serliga amerikanskum politiskum leiðarum. Hvussu verður við fríðargongdini, kunnu vit bert gita um. Men tann størsti feilirin, ið varð gjørdur í Dayton, var tann, at man (t.v.s. politikarar úr vesturheiminum) ikki syrgdu fyri at fáa eina loysn upp á støðuna hjá Kosovo-albanum, tí fríðurin og framfærðir í gamla Jugoslavia - og eisini í øllum Balkanokkinum - stendur og fellur við, at teimum verða skaffað mannssemulig kor.

Russar velja kommunistarnar

Russiskur tíðindamaður sigur fyri Sosialinum, at ungdómurin hevur lítlan áhuga fyri valinum, og at tað kann bera við sær, at forsætismálaráðharrin spælir av við alla ávirkan

Russar fara til valborðini sunnudagin. Seinastu vikurnar hevur áhugin millum vanligu fólkid verið lítill fyri valinum. Flokkarnir hava gjørt sitt ítarsta fyrri at fáa tonna á fólk og sannfer a tey um, at tað er alneyðugt at seta krossin á rætta staðnum, men russar eru líka-sælir.

- Fólkid hevur lítlan og ongan áhuga hava fyri valstríðnum. Tey hava fyrri langari tíð síðani givið skarvin yvir, tey hava einki álit á politikarunum, hvat teir siga og hvørji vallyfti teir geva, og nú undan vali-num er størsti spenningur in um, hvussu stór valuttókan verður.

Tað er sjónvarpstíðindamaðurin Ivan Moskalenko, sum sigur soleiðis, tá vit hava hann í hinum endanum á telefonini. Hann býr í Moskva, har hann arbeiðir á eini óheftari sjónvarps-stað.

Ivan greiðir soleiðis frá: - Áhugin fyri valinum í Russlandi er í mongum før-um størri í utlandinum, enn hann er í Moskva og øðrum stóðum kring land-id. Eg kenni fleiri útlendskar tíðindamenn, m.a. frá skandinaviskum útvarpið, sjónvarpi og bløðum, sum hava verið her seinastu vik-urnar og gjørt sendingar og skrivað greinar um valið, og hvat fólkid her heldur um politikararnar og um valið, og eg havi frætt, at nógvir koma higar at vera hjá-staddir, nú valið verður.

Tosa um alt annað enn politikk

Tá vit spyrja Ivan Moska-lenko, um politikararnir eru nógv at siggja í gøtum, ella um teir halda nógvir veljarafundir, svarar hann, at teir eru hvørki at siggja í býnum ella halda veljarafundir.

- Politikararnir hugsa fyrst og fremst um at koma í fjölmiðlarnar og serliga í sjónvarpið. Har halda teir seg hava besta hendið at greiða veljarunum frá, hvat teir ætlan, og tað verða gjørdar nógvir sjónvarps-lysingar, sum skulu vera til frama fyrri einstøku valev-nini.

- Tað undrunarverða er, at lýsingarnar, sum verða varpaðar út í luftina, hava lítla einki við politikk at gera, og tað tykist sum um politikararnir ikki hava vit-að av, hvat innihaldið er í lýsingunum, sum sigast at stuðla teimum. T.d. havi eg sæð og hoyrt fleiri politik-arar, sum í sjónvarpium hava nýtt høvið til at gera gjøldur burtur úr teimum lýsingunum, sum hava ve-ið til frama fyrri teir.

Hetta tykist bakvent og undarligt, heldur tíðinda-maðurin í Moskva, sum veit at siga, at í endaspurtinum upp undir parlamentsvalið

Jóannes Hansen
skrivur úr Oxford:

I farnu viku hevði Jóannes Hansen, sum er stæddur í Oxford í Bretlandi samrøðu við ein russiskan blað-mann um valið í Rus-landi. Hon skuldi ve-ið í blaðnum leygar-dagin. Vit biðja rit-høvund og lesarar um umbering fyri hetta mistak. Vit halda sam-røðuna verða so mikið áhugaverða, eisini hóastvalið er av, at hon er í blaðnum í dag.

hava russisku politikarar nir fingið kend fólk innan undirhaldsídnaðin " í t.d. Týsklandi og USA at koma til Russlands, har teir fáa stórar upphæddir aftur fyrri at peika fólkinum á polit-ikararnar, sum tey skulu velja. Tað ræður um at vinna áliði. Politikk verður ikki tosað um, tí flestu poli-tikararnir vita ikki, hvat teir skulu gera við øll val-lyftini um teir fáa makt, sum teir hava ákt.

Nógv at velja í

Tað er ikki so langt síðani, at vit plagdu at hoyra um valluttøku upp móti teim-um hundræð prosentunum, tá tað var val í Sovjetsam-veldinum. Á pappirinum vóru fleiri flokkar at velja imillum, men úrslitið var altíð, at kommunistaflokk-urin fekk upp móti hundr-að prosentum.

Nú er í hvussu er so frítt hjá øllum, sum hava hug og dirvi at stilla upp, og tað eru mong, sum hava tikið av til-

boðnum. 43 flokkar bjóða seg fram, og tað má sigast at vera nógv, tá tað verður tikið við, at fyri fimm árum síðani var tað í veruleikanum bara ein flokkur í at velja.

Tað ber illa til at skipa flokkarnar í bólkar eftir poli-tiskum hugsjónum. Summir siga seg vera tjóð-skaparligar, aðrir at teir eru frælslyntir ella javnaðar-menn, aftur aðrir at teir vilja savna alt tað gamla Sovjetsamveldið aftur í eitt ríki, og meira enn ein flokk-ur hevur á skránni, at kongsvaldið skal koma aft-ur til heiður og æru. Hvør skal vera kongur er ein meira kringlutur spurning-ur. Kommunistarnir tóku øll av døgum, sum vóru í beinari ættlinju við síðsta zarin, og tá farið verður longur út í ættarliðini eru tað sjálvsagt fleiri, sum halda seg eiga fyrsta rættin til krúnuna.

Tað er ikki frítt, at eitt sindur av tí slagnum er blandað upp í politiska spælið, sum líkist tí, Jacob Haugaard stendur fyri í donskum politikki. Her verður hugsað um flokk-in, sum kallar seg Bjórleskarar-nir. Umframt at arbeiða fyrri tí, sum heitið ber boð um, siga teir seg m.a. vilja ar-beiða fyrri, at subtpískt veðurlag verður innført í Russlandi. Tá hugsað verður um, hvussu bitandi kald-ur veturin í Russlandi er, er tað ikki undur í, at hesin flokkur hevur fyrmin av at valið verður hildið 17. de-sember!

Kommunistarnir best fyrri

Veljarakanningarnar visa, at kommunistaflokkur in hevur ligið best fyrri at vinna valið. Men kanningarnar visa fyrst og fremst, at á-hugin hjá russum fyrri í alin-um er sera lítill. Valluttøkan verður væl lægri, enn tað, vit eru von við, og tað kann koma fyrri, at hon fer niður um hálvthundrað prosent. Tað verður í sær sjálvum mett sum ein vanlagna fyrri demokratisku stýrisskipan-ina.

Tað er undarligt, at sann-likið er stórt fyrri, at komm-unistarnir fara at gerast størsti flokkur. Teir søtu á øllum í sjeiti ár, og fólkid kendi tað sum stóran lætta, tá teir vórðu ríknir frá vald-inum. Men vanligu fólkid hevur ikki ein fingið tá væl-ferðarframgongd, sum tey høvdu fyrigyklað sær, at meira frælsa stýrisskipanin fór at veita teimum.

Kommunistaflokkur in sigur seg hava broytt hana, teir siga seg vera pura ó-heftar av politikkunum hjá Stalin og Breznev, teir siga seg vera besta umboðini, um veljarin ynskir betri heilsuverk og skúlaskap, og um tey ynska at prísvøkst-

urin skal minka, soleiðis at tað, sum kemur í lønarpos-an, skal rokka longur, enn tað hevur gjørt seinastu ár-ini. Teir siga veljarunum, at teir hava hugskotini um teirra ætlanir úr Skandinav-ia, og tað ljóðar sum sötur tónleikur í oyrunum á russ-um.

Leita eftir tí tryggja

Serliga fólk oman fyrri í seksti kenna seg drigin at komm-unistunum. Fyri mong teirra hevur tað størri tydn-ing enn frælsi á ymiskum økjum, at tey kunnu rokna við materiellari vælferð. Kommunistiska stýrið megnaði ikki at bjóða teim-um so nógv, men tey minn-st aftur, at víðurskiptini vóru støðug.

Tey gjørdust ikki arbeiðs-leys, tey finga mat á borðið hvønn dag, hóast tað ofta var drúgt at standa í bíð-røðunum, og mong teirra høvdu rætt at ferðast suður til Svartahavið einaferð um árið. Sovoðnir ítøkiligir materiellir frymurnir telja nógv í russiska kuldanum, tá tú ert arbeiðsleysur undir nýggju skipanini, og tú kennir á tær, at almenna vælferðin rillar av álvara.

Veljarakanningar nar visa, at kommunistarnir fara at fáa eini 15-20 pro-sent av atkvøðunum, og tað ber væl til at ímynda sær, at hetta fer at geva teimum eini 30-40 prosent av um-boðsmønnum í parla-mentinum.

Í Føroyum hava vit lut-falsval. Tað vil siga, at flokk-arnir verða umboðaðir í tinginum í mun til, hvussu stóra umboðan teir fáa í valinum. Soleiðis er tað ikki í Russlandi. Har verður ein stórir partur av ting-mønnum valdur við fleirtalsvalið. Hetta er skip-anin, sum m.a. verður nýtt í Onglandi, og hon ber við sær, at størsti flokkur in ofta verður yvirumboðaður í tinginum, meðan smærri flokkarnir verða undir-umboðaðir sammetti við undir-tøkuna millum veljararnar.

Forsætismálaráðharrin í klønnum ráði

Russland er heim okkara. Soleiðis eitur flokkur in hjá Tjernomyrdin, forsætis-málaráðharran. Men tað er lítið sannlíkt, at flokkur in á valinum í dag fær nógv góða undirtøku til at forsætisráð-harrin verður førur fyrri at halda fram í starvinum. Tingtáttin til Dumina, so-leiðis eitur undirhúsið í parlamentinum, er fimm prosent - hon er so høg fyrri at byrgja fyrri, at ov nógvir flokkar fáa umboðan í tingið - og í fleiri veljarakanning-um hevur verið um reppið, at flokkur in hjá forsætis-málaráðharranum fær um-boðan í tingið.

Flokkur in hevur roynt at friggjað til ungdóm-in, og